गोविन्द भण्डारीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्कायअर्न्तगत भैरहवा बहुमुखी क्याम्पस,
नेपाली विभाग स्नातकोत्तर तह
द्वितीय वर्षको दसौँ पत्रको
प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
दुर्गाप्रसाद थापा
नेपाली विभाग, भैरहवा बहुमुखी क्याम्पस, भैरहवा
२०६८

शोधनिर्देशक
डा. कपिलदेव लामिछाने
सहप्राध्यापक

गोविन्द भण्डारीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत भैरहवा बहुमुखी क्याम्पस,
नेपाली विभाग स्नातकोत्तर तह
द्वितीय वर्षको दसौँ पत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
दुर्गाप्रसाद थापा
त्रि.वि.दर्ता नं. ३०८९-८४, रोल नं. ४७१०, शैक्षिक सत्र २०६१-२०६३
नेपाली विभाग, भैरहवा बहुमुखी क्याम्पस
भैरहवा

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

भैरहवा बहुमुखी क्याम्पस

सिद्धार्थनगर, रूपन्देही

शोध–निर्देशकको सिफारिस

"गोविन्द भण्डारीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन" शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत भैरहवा बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षका शोधछात्र श्री दुर्गाप्रसाद थापाले आद्योपान्त मेरा निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । म यस शोधकार्यबाट सन्तुष्ट छु । अतः यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६८/०७/२९

....

डा. कपिलदेव लामिछाने
सहप्राध्यापक
नेपाली विभाग
त्रि.वि., भैरहवा बहुमुखी क्याम्पस
सिद्धार्थनगर, रूपन्देही

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

भैरहवा बहुमुखी क्याम्पस

नेपाली विभाग

सिद्धार्थनगर, भैरहवा, रूपन्देही

मिति : २०६८/०७/२९

स्वीकृति–पत्र

स्नातकोत्तर तहको नेपाली विषय दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि श्री दुर्गाप्रसाद थापाले तयार पार्नुभएको "गोविन्द भण्डारीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन" शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र सोही प्रयोजनका निमित्त उपयुक्त भएकाले स्वीकृत गर्दछौँ ।

मूल्याङ्कन समिति	हस्ताक्षर
विभागीय प्रमुख उपप्राध्यापक श्री वनमालीराज शर्मा	....
शोधनिर्देशक सहप्राध्यापक डा. कपिलदेव लामिछाने	....
बाह्यपरीक्षक प्राध्यापक डा. टङ्कप्रसाद न्यौपाने	....

कृतज्ञता–ज्ञापन

"गोविन्द भण्डारीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन" शीर्षकको प्रस्तुत शोधकार्य मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत भैरहवा बहुमुखी क्याम्पस, स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु सहप्राध्यापक डा. कपिलदेव लामिछानेको निर्देशनमा तयार गरेको हुँ । क्याम्पसको शैक्षिक प्रशासनको जिम्मेवारी र आफ्नो लेखनधर्मिताको कार्यव्यस्तताका बीचमा पनि यस शोधकार्यका सन्दर्भमा स्नेहपूर्वक निर्देशन तथा आवश्यक प्राज्ञिक सल्लाह र सुझाव दिएर सहयोग गर्नु हुने श्रद्धेय गुरुप्रति म सदा आभारी छु ।

प्रस्तुत शीर्षकमा शोध गर्न स्वीकृति प्रदान गरी शोधकार्य गर्ने अवसर प्रदान गर्ने भैरहवा बहुमुखी क्याम्पस नेपाली विभागप्रति म कृतज्ञ छु । शोधकार्यका सन्दर्भमा अमूल्य सहयोग गर्नु हुने नेपाली विभागका प्रमुख उपप्राध्यापक श्री वनमालीराज शर्मा, स्नातकोत्तर कार्यक्रम संयोजक सहप्राध्यापक डा. घनश्याम न्यौपाने, सहप्राध्यापक श्री डिल्लीराज भट्टराई, सहप्राध्यापक डा. दामोदर ढकालप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । सामग्री सङ्कलनका क्रममा विशेष सहयोग गर्नु हुने बुटवल बहुमुखी क्याम्पसका आदरणीय गुरु सहप्राध्यापक श्री ऋषिराम भुसाल, सहप्राध्यापक श्री दिल साहनी तथा उपप्राध्यापक श्री शालिकराम पौड्यालप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यस्तै सामग्री, सल्लाह र सूचना दिएर अमूल्य सहयोग गर्नु हुने सहपाठी मित्र डा. मुरारिप्रसाद पराजुलीप्रति पनि हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । यसै गरी आवश्यक सूचना, जानकारी र सामग्रीहरू उपलब्ध गराएर सहयोग गर्नु हुने शोधनायकका पिता श्री नीलमणि भण्डारी र शोधनायककी धर्मपत्नी श्री जानकी भण्डारी (बराल) तथा सम्पूर्ण परिवारजनप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

मेरो अध्ययनको यो क्षणसम्म आइपुग्न प्रेम, प्रेरणा र अवसर प्रदान गर्नु हुने मेरा पूजनीय पिता श्री परबहादुर थापा र स्व. माता श्री शिवकुमारी थापाप्रति म चिरऋणि छु । यसका साथै मेरो अध्ययनमा सहयोग गर्ने मेरी जीवन सँगिनी श्री प्रतिमा, छोरी श्री दीपा र छोरा श्री दीपेन्द्रलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

यो शोधपत्र तयारीको क्रममा सामग्री, सूचना र सल्लाह दिएर अमूल्य सहयोग गर्नु हुने मेरा सहृदयी साथीहरू श्री अजित खनाल, श्री देवीप्रसाद न्यौपाने, श्री मुकुन्दहरि ज्ञवाली, श्री गङ्गाराम अर्याल, श्री सीता शर्मा र श्री विष्णु अर्यालप्रति म हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । यो शोधपत्रलाई छिटोछरितो र शुद्ध रूपमा कम्प्युटरमा निवेश गर्ने श्री समिता लामिछानेलाई पनि म धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा, यो शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि., भैरहवा बहुमुखी क्याम्पस नेपाली विभाग समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

....

दुर्गाप्रसाद थापा

भैरहवा बहुमुखी क्याम्पस

शैक्षिक सत्र : २०६१-२०६३

विषयसूची

विषय | **पृष्ठ सङ्ख्या**

विषय		पृष्ठ सङ्ख्या
परिच्छेद एक : शोधपरिचय		**१–७**
१.१	शोधशीर्षक	१
१.२	शोधप्रयोजन	१
१.३	विषय परिचय	१
१.४	समस्याकथन	२
१.५	शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.६	पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.७	शोधको औचित्य र महत्त्व	६
१.८	शोधको सीमाङ्कन	६
१.९	सामग्री सङ्कलन	६
१.१०	शोधविधि	६
१.११	शोधपत्रको रूपरेखा	७
परिच्छेद दुई : गोविन्द भण्डारीको जीवनी		**८–२२**
२.१	विषयप्रवेश	८
२.२	पुर्ख्यौली र पारिवारिक पृष्ठभूमि	८
२.३	जन्म, जन्मस्थान, नामकरण र उपनाम	११
२.४	बसोबास	११
२.५	बाल्यकाल	१२
२.६	शिक्षादीक्षा	१२
२.७	व्रतबन्ध, विवाह र पारिवारिक स्थिति	१३
२.८	पेसा	१४
२.९	आर्थिक अवस्था	१४
२.१०	स्वभाव र रुचि	१५
२.११	सङ्घसंस्थासँगको आबद्धता	१५
२.१२	राजनीतिक प्रेरणा र संलग्नता	१६
२.१३	साहित्यलेखन, प्रेरणा र प्रारम्भ	१७

२.१४	प्रकाशित कृतिहरू	१८
२.१५	सम्मान तथा पुरस्कार	१८
२.१६	जीवनदृष्टि	२०
२.१७	देहावासान	२१
२.१८	निष्कर्ष	२२
परिच्छेद तीन : गोविन्द भण्डारीको व्यक्तित्व		**२३–२८**
३.१	विषयप्रवेश	२३
३.२	शारीरिक व्यक्तित्व	२३
३.३	राष्ट्रसेवक व्यक्तित्व	२३
३.४	सामाजिक व्यक्तित्व	२४
३.५	राजनैतिक व्यक्तित्व	२४
३.६	साहित्यकार व्यक्तित्व	२५
३.६.१	कवि व्यक्तित्व	२५
३.६.२	कथाकार व्यक्तित्व	२६
३.६.३	निबन्धकार व्यक्तित्व	२६
३.६.४	गीत एवम् गजलकार व्यक्तित्व	२६
३.७	नाट्यकलाकार व्यक्तित्व	२७
३.८	वक्ता व्यक्तित्व	२७
३.९	चित्रकार व्यक्तित्व	२८
३.१०	निष्कर्ष	२८
परिच्छेद चार : साहित्यकार गोविन्द भण्डारीको साहित्ययात्रा		**२९–३८**
४.१	विषयप्रवेश	२९
४.२	गोविन्द भण्डारीको साहित्य यात्राको पृष्ठभूमि	२९
४.३	चरण विभाजन	३०
४.४	चरणबद्ध अध्ययन	३०
४.४.१	प्रथम चरण	३०
४.४.२	द्वितीय चरण	३४
४.५	निष्कर्ष	३७

परिच्छेद पाँच : गोविन्द भण्डारीको फिलिङ्गो खण्डकाव्यको अध्ययन **३९–७५**

५.१ विषयप्रवेश ३९

५.२ केन्द्रीय कथ्य, विचार तथा भाव ४०

५.३ कथावस्तु/आख्यानीकरण ४८

५.४ पात्र र चरित्र ५०

५.५ लय विधान ५६

५.६ भाषाशैली ६०

५.७ बिम्ब, प्रतीक र अलङ्कार ६१

५.८ कथनपद्धति ७२

५.९ संरचना ७२

५.१० शीर्षक ७४

५.११ निष्कर्ष ७५

परिच्छेद छ : गोविन्द भण्डारीको दियालो कवितासङ्ग्रहका कविताको अध्ययन ७६–९९

६.१ विषयप्रवेश ७६

६.२ **दियालो** कवितासङ्ग्रहका कविताहरूको अध्ययन ७६

६.२.१ केन्द्रीय कथ्य, विचार तथा भावविधान ७७

६.२.२ लयविधान ८२

६.२.३ संरचना ८६

६.२.४ भाषाशैली ८८

६.२.५ बिम्ब, प्रतीक र अलङ्कार ९१

६.२.६ कथनपद्धति ९६

६.२.७ शीर्षक ९७

६.३ निष्कर्ष ९९

परिच्छेद सात : गोविन्द भण्डारीको आगो पालेका पेट र शीत ओढेका बस्तीहरू कवितासङ्ग्रहका कविताको अध्ययन **१००–१३३**

७.१ विषयप्रवेश १००

७.२ **आगो पालेको पेट र शीत ओढेका बस्तीहरू** कवितासङ्ग्रहका कविताको अध्ययन १००

७.२.१	केन्द्रीय कथ्य, विचार तथा भावविधान	१००
७.२.२	लय विधान	१०७
७.२.३	संरचना	११३
७.२.४	भाषाशैली	११५
७.२.५	बिम्ब, प्रतीक र अलङ्कार	११७
७.२.६	कथनपद्धति	१२६
७.२.७	शीर्षक	१२९
७.३	निष्कर्ष	१३२
परिच्छेद आठ : शोधनिष्कर्ष		**१३४–१३७**
८.१	विषयप्रवेश	१३४
८.२	सारसङ्क्षेप	१३४
८.३	शोधनिष्कर्ष	१३५
८.४	सम्भावित शोधशीर्षकहरू	१३७
सन्दर्भसूची		**१३८–१३९**
परिशिष्ट (क)	शोधनायकसित सम्बन्धित केही तस्विरहरू	१४०
(ख)	शोधनायकले प्राप्त गरेका केही प्रमाणपत्र र प्रशंसापत्रहरू	१४१-१४५

सङ्क्षेपीकृत सूची

अनु.	-	अनुवाद
अप्र.	-	अप्रकाशित
एमाले	-	एकीकृत मार्क्सवादी लेनिनवादी
एम्.ए.	-	मास्टर अफ आर्ट्स
एस्.एल्.सी.	-	स्कुल लिभिङ सर्टिफिकेट
एम्.एड्.	-	मास्टर अफ एजुकेसन
गा.वि.स.	-	गाउँ विकास समिति
गो.भा.प्र.स.	-	गोरखा भाषा प्रकाशिनि समिति
चौ.सं.	-	चौथो संस्करण
जि.क.	-	जिल्ला कमिटी
जि.पं.	-	जिल्ला पञ्चायत
जे.टी.ए.	-	जुनियर टेक्निकल एसिस्टेन्स
डा.	-	डाक्टर
डि.एल्	-	दुर्गा लक्ष्मी
ते.सं.	-	तेस्रो संस्करण
त्रि.वि.	-	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
दो.सं.	-	दोस्रो संस्करण
ना.सु.	-	नायब सुब्बा
नि.मा.वि.	-	निम्न माध्यमिक विद्यालय
ने.क.पा.	-	नेपाल कम्युस्टि पार्टी
ने.भा.प्र.स.	-	नेपाली भाषा प्रकाशिनि समिति
ने.रा.प्र.प्र.	-	नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान
प्रा.लि.	-	प्राइभेट लिमिटेड
प्रा.वि.	-	प्राथमिक विद्यालय

पृ.	-	पृष्ठ
बी.ए.	-	ब्याचलर अफ आर्ट्स
बी.एड्.	-	ब्याचलर अफ एजुकेसन
भै.लु.भु.ज.	-	भैरहवा लुम्बिनी भूमिगत जलपरियोजना
म.ले.प.के.	-	महालेखा परीक्षण केन्द्र
मा.वि.	-	माध्यमिक विद्यालय
वि.सं.	-	विक्रम संवत्
सम्पा.	-	सम्पादक/ सम्पादन
स्व.	-	स्वर्गीय